

Nog eens over de Zandhagedis op Terschelling

Nu een specialist aan het woord

Piet Zumkehr

De Zandhagedis is op Terschelling opvallend zeldzaam. De populaties zijn erg klein en bovendien beperkt tot de zeereep en enkele lokale dynamische duincomplexen in de binnenduinen. Vaak wordt de vraag gesteld waarom de Zandhagedis op Terschelling zo weinig voorkomt. Worden de hagedissen te veel gepredeerd door Fazanten of door de op Terschelling veel voorkomende Blauwe kiekendief. Bestaat er concurrentie met de veel talrijkere Levendbarende hagedis, die elders in het Nederlandse duingebied ontbreekt? Of is het optimale leefgebied op Terschelling in beperkte mate aanwezig?

Sinds enkele jaren worden op Terschelling hagedissen geteld langs monitoringroutes. Zandhagedissen worden langs deze routes echter zelden waargenomen. In april 2002 is een nieuwe monitoringroute gestart tussen Midsland aan Zee en West aan Zee in een gebied waar in het verleden regelmatig Zandhagedissen zijn aangetroffen. De route volgt een dynamische hoge duinrichel die direct achter de zeereep ligt. Langs deze route worden met enige regelmaat meerdere Zandhagedissen per telling gezien. Kennelijk voelt de soort zich hier thuis.

Opvallend is dat de vegetatie in het gebied langs de route een mozaiekpatroon heeft. Verschillende vegetatie-elementen komen afwisselend naast elkaar voor. De volgende elementen kunnen langs de route worden onderscheiden:

- Korte, mos- korstmos- en kruidenrijke pioniervegetaties waarin het Groot duinsterretje het meest aspectbepalende bladmos is. Groot duinsterretje is een mos van kalkhoudende of niet geheel ontkalkte jonge duinvegetaties, en komt op Terschelling voornamelijk voor aan de binnenzijde van de zeereep.
- Open, soortenrijke Helmvegetaties
- Zeer kleinschalige, schaars begroeide zandige plekken
- Zowel halfopen als dichte Duindoornstruwelen
- Actief stuivende kuilen van verschillende omvang
- Op grote en kleine schaal hellingen in verschillende richting.

De combinatie van deze factoren lijkt het gebied geschikt te maken als leefgebied voor de Zandhagedis. Zandige plekken zijn geschikt voor het afzetten van de eieren. In korte mosvegetaties kan worden gefoerageerd, in Helm-pollen en Duindoornstruwelen is voldoende dekking tegen predatoren mogelijk en op zonbeschenen hellingen kan voldoende zonne-energie worden opgedaan.

Opvallend is dat op Terschelling, waar de duinen van nature sterk ontkalkt zijn, dergelijke omstandigheden zich alleen voordoen in de nabijheid van de dynamische zeereep in jonge duinlandschappen. Het is dan ook niet zo wonderlijk dat op Terschelling de Zandhagedis voornamelijk tot gebieden in de nabijheid van de zeereep is beperkt. In de kalkhoudende duinen van Noord- en Zuid-Holland komt de Zandhagedis voor in vergelijkbare vegetaties met een mozaiekpatroon. Hier echter komen geschikte gebieden met Groot duinsterretje en Duindoorn over de hele breedte van het duingebied voor. Verklaart dit misschien waarom de Zandhagedis in Noord- en Zuid-Holland veel talrijker is dan op de Waddeneilanden?

De Zandhagedis houdt van duinlandschappen waarin dynamische processen een rol spelen. Voornamelijk gaat het hier om het effect van winderosie. De vegetatie kan zich door zandverplaatsing steeds verjongen, en voorkomen wordt dat het duin wordt overwoekerd door grove grassoorten als Helm en Duinriet of dichtgroeit met struwelen. Behalve de Zandhagedis profiteren ook andere organismen hiervan. We treffen deze organismen dan ook steeds in het leefgebied van de Zandhagedis aan. Allereerst is er het konijn. Jonge, kruidenrijke vegetaties zijn voor het konijn zeer aantrekkelijk als voedselgebied. En dankzij het graas- en graafwerk dragen de konijnen zelf weer bij aan de instandhouding van het landschap. Plantensoorten die we steeds weer aantreffen zijn onder andere pioniers als Muurpeper en Zandhoornbloem, maar ook Gewone vleugeltjesbloem, Schermhavikskruid, Zandblauwtje, Duinviooltje en

Hondsviooltje. Vooral de grote aantallen wilde viooltjes zijn in dit opzicht van belang. Het Duinviooltje wordt als waardplant gebruikt door de rupsen van de Kleine parelmoervlinder, het Hondsviooltje vooral door de

Duinparelmoervlinder en op Terschelling ook door de Zilveren maan. Het leefgebied van de Zandhagedis is tevens het voorkeursgebied van de in het duingebied zo karakteristieke parelmoervlinders.

Het lijkt er op dat het overwoekerd raken van de gestabiliseerde duinen door grove grassen en struwelen, met name onder kalkarme of zure omstandigheden, de voornaamste beperkende factor is welke het voorkomen van de Zandhagedis op Terschelling beïnvloedt. Predatie speelt daarbij op de achtergrond mogelijk enige rol. Van concurrentie met de Levendbarende hagedis is waarschijnlijk geen sprake, daar deze soort een voorkeur heeft voor met heide begroeide duinvalleien in de binnenduinen.

